

3.1 Europa

LEESWIJZER

1

De geschiedenis van de Europese grenzen werd nog niet in een algemene synthese behandeld.

Tissier (Y.), *Dictionnaire de l'Europe. Etats d'hier et d'aujourd'hui 1789 à nos jours*, Paris, 2002.

Dit standaardwerk van een historicus gespecialiseerd in territoriale kwesties, bestaat uit vier delen: een chronologisch overzicht van de territoriale geschiedenis van Europa vanaf de Franse Revolutie; een overzicht van alle bestaande staten; hetzelfde voor de verdwenen staten; tenslotte bijlagen met o.m. een lijst van alle 'natuurontleende' (rivier-, berg- en zee)grenzen; bevat kaarten voor elk land.

Dami (A.), *Les frontières européennes de 1900 à 1975. Histoire territoriale de l'Europe. Atlas*, Genève, 1976.

Essentiële geannoteerde historische atlas, onmisbaar om de grenswijzigingen in detail te bekijken.

Geiss (I.), *Frontières et périphéries dans l'Europe moderne et contemporaine*, in: Baechler (C.) & Fink (C.), *L'établissement des frontières en Europe après les deux guerres mondiales. Actes des colloques de Strasbourg et de Montréal (juin et septembre 1995)*, Bern-Berlin-Frankfurt/M., 1996, 3-20.

Volgens de auteur zijn er vier soorten structurele grenzen, van de zgn. *longue durée*, die in de loop van de geschiedenis van Europa belangrijk zijn gebleven:

- 1) de Romeinse limes, die weliswaar nu niet meer als een scheidingslijn ervaren wordt, maar toch nog sporen nalaat in bijv. de terminologie: zo wordt dezelfde historische gebeurtenis bewesten en bezuiden die oude lijn de 'invasie van de Barbaren' genoemd, maar ten noorden en oosten ervan de 'Volksverhuizingen'...;
- 2) de grens tussen het Romeinse westen en het orthodoxe oosten, vanaf 395 en 1054. Die verdween bij de derde verdeling van Polen in 1795 en zelfs voorgoed in 1945, toen de Sovjetunie oprukte tot de grens uit 800, maar dook na de ineenstorting van de Sovjetunie vanaf de jaren 1990 opnieuw op, o.a. bij de Joegoslavische oorlog;
- 3) de grens van het rijk van Karel de Grote in 800, die de Latijnse wereld scheidt van de Islam en de Slavische wereld. Die grens verdween vanaf de 12^e eeuw weliswaar met de Duitse kolonisatie, maar bleef niettemin op sociaal-economisch vlak (lijfeigenschap) voortbestaan, gereactiveerd werd in 1492-1498 en bovendien met het IJzeren Gordijn weer werkelijkheid werd: de scheidingslijn tussen de twee Duitse staten was een uiting van deze soort structurele grens; ook overlappen de verdragstaten van het Verdrag van Rome samen het grondgebied van het oude Karolingische Rijk;
- 4) de 16e-eeuwse dubbele grens van de Hervorming én de Contrareformatie, die katholiek zuiden van protestants noorden scheidt, met een gemengd centrum en bovendien nu het minst duidelijk is van de vier soorten structurele grens.

Het zijn dus vooral de tweede en derde soort grens die volgens de auteur heden nog een beduidende impact hebben.

2

Baston (L.), *Borderlines. A history of Europe in 29 borders*, London, 2024 (paperback 2025).

Reis langs een aantal Europese grenzen waarvan heden en verleden zowel de geschiedenis van het continent als limologische aspecten illustreren. Boeiend door detail én vista

Time Lapse Map. Watch how 1000 years of borders change, The Young Europeans', 2015.

<<https://vimeo.com/147238741>> [accessed 23-05-2023]

Dynamische kaart (door) van de wijzigende grenzen in Europa vanaf de 12e eeuw tot nu. Curiosum met veel fouten!

Heinert (H.), Territorial choice: the politics of boundaries and borders, in *West European Politics*, 34, 2011, 6, 1323.

ntb

Pécout (G.) [red.], *Penser les frontières de l'Europe du XIXe au XXIe siècle. Élargissement et union : approches historiques*, Paris, 2004.

François (E.), Seifarth (J.) & Struck (B.) (Hrgs.), *Die Grenze als Raum, Erfahrung und Konstruktion: Deutschland, Frankreich und Polen von 17. bis zum 20. Jahrhundert*, Frankfurt-am-Main, 2007.

Geografisch beperkte poging tot een geschiedenis van Europese grenzen.

Verschuivende grenzen. Europa in atlassen 1830-1960, Tilburg, 1993.

Naar aanleiding van een tentoonstelling in de bibliotheek van de KU Brabant 1993-1994, uit de privé-verzameling van Jaap van Velzen en uit de Brabant-collectie.

Freeman (E.A.) & Bury (J.B.), *The historical geography of Europe*, Chicago, 1974³.

Geeft (o.m. aan de hand van kaarten) de politieke indelingen en de zich steeds wijzigende grenzen, waarop volgens hem fysisch-geografische factoren een grote invloed hadden; was terzake lange tijd hét handboek voor historici.

Gilfillan (S.C.), European political boundaries, in *Political Science Quarterly*, 39, 1924, 458-484.

Analyseert de Europese staatsgrenzen, met o.a. een kaart van de 'leeftijd' van Europese staatsgrenzen sinds 1500.

3

GRENSTWISTEN

Rongxing (G.), *The land and maritime boundary disputes of Europe*, New York, 2009.

Disputed territories in Europe by country, in: Wikimedia, FFWPU Europe&Middle East, editie 25-10-2019.

https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Disputed_territories_in_Europe_by_country
[accessed 23-05-2023]

GRENSBEPALING NA WO I

Ambrosius (L.E.), *Dilemmas of National Self-Determination: Woodrow Wilsons' Legacy*, in: Baechler (C.) & C. Fink (C.), *L'établissement des frontières en Europe après les deux guerres mondiales. Actes des colloques de Strasbourg et de Montréal (juin et septembre 1995)*, Bern-Berlin-Frankfurt/M., 1996, 21-36.

Keylor (W.R.), *The Principle of National Self-Determination as a Factor in the Creation of Postwar Frontiers in Europe, 1919 and 1945*, in: Baechler (C.) & C. Fink (C.), *L'établissement des frontières en Europe après les deux guerres mondiales. Actes des colloques de Strassbourg et de Montréal (juin et septembre 1995)*, Bern-Berlin-Frankfurt/M., 1996, 37-54.

Sierpowski (S.), *La Société des Nations et le règlement des conflits frontaliers de 1920 à 1924*, in: Baechler (C.) & Fink (C.), *L'établissement des frontières en Europe après les deux guerres mondiales. Actes des colloques de Strasbourg et de Montréal (juin et septembre 1995)*, Bern-Berlin-Frankfurt/M., 1996, 55-70.

NOORD-EUROPA

Sinds 1954 waren de grenzen dankzij de Noordse douane-unie niet meer gesloten geweest. Met de vluchtelingencrisis werden er echter vanaf 2015 grenscontroles uitgevoerd en na een escalerende bendeoorlog in Zweden, voerde Denemarken vanaf herfst 2019 identiteitscontroles uit op de brug over de Øresund. Ten slotte werden wegens het coronavirus de grenzen gesloten vanaf maart 2020.

WEST-EUROPA

Boileau (A.-M.) & De Marchi (B.), *Boundaries and minorities in Western Europe*, Milan, 1982.

MIDDEN- EN OOST-EUROPA

Karp (H.-J.), *Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters*, Köln-Wien, 1972. Dit werk vult, althans voor Oost-Europa, de leemte aan, die gelaten werd door de vele grensbeschrijvingen in bronnen en onderzoeken naar grenzen. Die gaan immers meestal niet in op grond van de zaak; meestal werd daarbij verwezen naar Helmholt en Kiersnowski's publicaties terzake. Na een eerste deel waarin de bronnen en studies betreffende de grenzen van landschappen in midden-Oost-Europa tijdens de middeleeuwen beschreven werden in hun ontstaan en evolutie, gaat de auteur dieper

in op de vorming van de grenslijn uit de grenszoom. Karp concludeert dat dit samenhangt met de geleidelijke vervanging van de persoonsgebonden staat door de territoriale staat.

Lemberg (H.) (Hrgs.), *Grenzen in Ostmitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert*, Marburg, 2000.

Ronai (A.), *Biographie des frontières politiques du Centre-est européen*, Budapest, 1936.

Overzicht van de grensgeschiedenis in Midden-Europa; de auteur neemt enkele ideeën van Vallaux over.

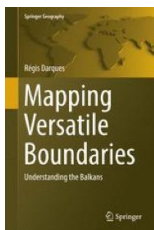
Altic (M.), From borderlands to boundary lines: mapping on the edges of the Ottoman Empire, in: *Imago Mundi*, 74, 2023, 2, 183-216.

Het in kaart brengen van de grenzen in Centraal- en Oost-Europa verschilt (vooral die met met het Ottomaanse Rijk) van de rest van Europa, want niet gebaseerd op kadasterkaarten maar op militaire kaarten: de auteur stelt dat "[...] *boundary mapping was the key driver of territorial statehood in the region*".

Braun (G.), *Mitteleuropa und seine Grenzmarken*, Leipzig, 1917.

BALKAN

Darques (R.), *Mapping versatile boundaries. Understanding the Balkans*, Heidelberg - Berlin - New York, 2017.

Over de rol van staatsgrenzen in de geschiedenis en geografie in de Balkan. Zie o.m. *Hidden and Showcased boundaries. A field approach* (21-49), *Balkan border mapping. Building the GIS* (81-117), *From borderlines to borderland: a perspective of the frontier issue in the Balkans* (153-186).

Carter, F.W. (ed.), *An historical geography of the Balkans*, London-New York-San Francisco, 1977.

KAUKASUS

Tsutsiev (A.), *The Caucasus: Historical and Geographical Areas and Contemporary Borders*, in: *Atlas of the Ethno-Political History of the Caucasus*, New Haven & London, 2014. Vertaald door N. Seligman Fanorov.

Een schitterende regionale atlas met gedetailleerde aandacht voor de grenswijzigingen, in casu de etnisch-politieke grenzen, in de Kaukasus.

Wright (J.F.R.), Goldenberg (S.I.) & Schofield (R.N.), *Transcaucasian boundaries*, New York, 1996.

Voor de regeling inzake de Kaspische Zee, zie 2.1.1.1.2.

EUROPESE UNIE

Brodowski (D.), *Grenzkontrollen und Grenzschießungen trotz Schengen‘? Rechtliche Grenzen für grenzpolizeiliches Rebordering innerhalb der Europäischen Union* in: Brodowski (D.), Dittel (J.) & Weber (F.) red., *40 Jahre Schengener Übereinkommen. Europa und seine inneren Grenzen*, Baden-Baden, 2025, 179-204.

Benlolo Carabot (M.), La transformation de la notion de frontière dans l'Union Européenne, in *Les frontières*. Themanummer van *Pouvoirs*, 2018/2, 165, 65-79.

Di Fabio (U.), *Verschiebung oder Auflösung von Grenzen: zur Bedeutung der Staatsgrenzen für das sich ausweitende Europa*, in: Brugger (W.) & Haverkate (G.) (hrsg.), *Grenzen als Thema der Rechts- und Sozialphilosophie. Referate der Tagung der Deutschen Sektion der Internationalen Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie von 22. bis 23. September 2000 in Heidelberg*, Stuttgart, 2002, 152-166.

Over de wijzigende betekenis van grenzen als gevolg van de Europese eenmaking.

Kocka (J.), The mapping of Europe's borders: past, present and future, in: Persson (H.-Å) & Stråth (B.) eds., *Reflections on Europe; defining a political order in time and barriers: changing geographic perspectives on territorial lines*, in: Albert (M.), Jacobson (D.), Lapid (Y.) (eds.), *Identity, Borders and Orders: Rethinking International Relations Theory*, Minneapolis, 2001, 137-152.

Over de grenzen van de Europese Unie.

Lebbe (C.), *De terugkeer van de grenzen. Een biopolitieke blik op 'Fort Europa'*, Leuven, 2010 (onuitgegeven KUL-thesis).

Over de grenzen van de Europese Unie.

Vicenzo (V.), *Borderline. Frontiers of peace. Les frontières de la paix*, Tielt, 2017. Fotograaf Valerio Vicenzo trok naar de (toen nog) vervagende grenzen tussen de 28 landen van de Europese Unie ('vredesgrenzen' noemt hij het) om te tonen hoe de utopie van 'grensloosheid' werkelijkheid werd, daarbij zich de vraag stellend: wat is dat eigenlijk, een grens?

VOOR GEVALSTUDIES, ZIE HOOFDSTUK 4 [IN VOORBEREIDING]